

Social-Philosophical And Information-Communicative Significance Of Artificial Intelligence In The Activities Of Religious Organizations

Abdullayeva Madinaxon Erkinjon kizi

Independent researcher at Andijan State University
Andijan city, University Street, 129, 170100, Uzbekistan
E-mail: madinaxonabdullayeva61@gmail.com

Abstract

This article analyzes the socio-philosophical and communicative significance of artificial intelligence technologies in the activities of religious organizations. The study examines the effectiveness of digital transformation processes, AI-based information systems, chatbots, automated translation tools, and semantic processing technologies for religious content. Furthermore, the influence of artificial intelligence on spiritual education, religious tolerance, ethical norms, and information security is explored. The research substantiates the prospects, ethical limitations, and educational opportunities of using artificial intelligence in religious organizations.

Keywords: artificial intelligence, religious organizations, digitalization, religious communication, chatbot, secularism, religious tolerance, digital transformation, information security.

Annotatsiya

Mazkur maqolada diniy tashkilotlar faoliyatida sun'iy intellekt texnologiyalarining qo'llanilishi, ularning ijtimoiy-falsafiy mohiyati hamda kommunikativ imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli transformatsiya jarayonida diniy institutlarning faoliyati, sun'iy intellekt asosidagi axborot tizimlari, chatbotlar, avtomatik tarjima platformalari va diniy kontentni semantik qayta ishlash texnologiyalarining samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, sun'iy intellektning diniy qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, diniy bag'rikenglik va axborot xavfsizligiga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqot natijasida diniy tashkilotlarda sun'iy intellektdan foydalanishning istiqbollari, axloqiy-huquqiy cheklovlari hamda ma'rifiy imkoniyatlari yuzasidan ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, diniy tashkilotlar, raqamlashtirish, diniy kommunikatsiya, chatbot, sekulyarizm, diniy bag'rikenglik, raqamli transformatsiya, axborot xavfsizligi.

1. KIRISH

XXI asrda insoniyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri sifatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining takomillashuvi ijtimoiy hayotning barcha sohalariga, jumladan, siyosat, iqtisodiyot, ta'lim, tibbiyot va madaniyat bilan bir qatorda diniy tashkilotlar faoliyatiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Sun'iy intellekt tizimlari ma'lumotlarni tahlil qilish, muloqot olib borish, avtomatik tarjima qilish, kontent yaratish hamda foydalanuvchilar bilan interaktiv aloqani yo'lga qo'yish imkoniyati

orqali diniy institutlarning kommunikativ salohiyatini oshirmoqda.

Globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida diniy tashkilotlar faoliyatining modernizatsiyalashuvi muhim ijtimoiy ehtiyojga aylanmoqda. Zamonaviy jamiyatda diniy institutlar nafaqat ibodat yoki marosimlarni tashkil etuvchi muassasa, balki ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashda muhim ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritmoqda. Shu bois sun'iy intellekt texnologiyalarining diniy tashkilotlar faoliyatiga integratsiyalashuvi ilmiy jihatdan

o'rganilishi zarur bo'lgan dolzarb masalalardan biridir.

So'nggi yillarda dunyoning ko'plab mamlakatlarida diniy chatbotlar, virtual konsultatsiya tizimlari, avtomatlashtirilgan diniy ma'lumot bazalari va diniy matnlarni semantik tahlil qiluvchi algoritmlar amaliyotga joriy qilinmoqda. Bunday texnologiyalar diniy savodxonlikni oshirish, diniy ekstremizm va radikalizmga qarshi ma'rifiy immunitetni kuchaytirish hamda, yoshlar bilan samarali kommunikatsiyani yo'lga qo'yishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Biroq sun'iy intellekt texnologiyalarining diniy sohada qo'llanilishi qator murakkab masalalarni ham yuzaga chiqarmoqda. Jumladan, diniy qadriyatlarning algoritmik talqini, ma'lumotlarning ishonchliligi, axborot xavfsizligi, inson omilining kamayishi va diniy manipulyatsiya xavfi kabi muammolar mazkur masalaning ijtimoiy-falsafiy tahlilini taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda. Shu bilan birga, diniy bag'rikenglik va vijdon erkinligini ta'minlash davlat siyosatining muhim tamoyillaridan hisoblanadi. Mazkur holat diniy tashkilotlar faoliyatida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etish zaruratini kuchaytiradi.

2. MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Sun'iy intellekt muammosi dastlab matematik mantiq va kompyuter texnologiyalari rivoji bilan bog'liq holda shakllangan. Alan Turing tomonidan ishlab chiqilgan "Turing testi" sun'iy tafakkur nazariyasining metodologik asoslaridan biri sifatida baholanadi. Keyinchalik John McCarthy tomonidan "Artificial Intelligence" termini ilmiy muomalaga kiritilib, mazkur yo'nalish mustaqil ilmiy sohaga aylandi.

Vol 3. Issue 6 (2026)

Sun'iy intellektning ijtimoiy va falsafiy jihatlarini Nick Bostrom, Max Tegmark va Yuval Noah Harari kabi olimlar tomonidan keng tadqiq qilingan. Nick Bostrom sun'iy intellektning insoniyat kelajagiga ta'siri, algoritmik nazorat va etik xavflar masalasini ilmiy jihatdan tahlil qilgan. Max Tegmark esa sun'iy intellektning insoniyat sivilizatsiyasidagi transformatsion ahamiyatini ochib bergan.

Din va raqamli texnologiyalar munosabati Heidi Campbell tomonidan chuqur o'rganilgan bo'lib, u "Digital Religion" konsepsiyasini ilmiy asoslagan. Tadqiqotchining fikricha, raqamli kommunikatsiya texnologiyalari diniy identitet, diniy amaliyot va diniy kommunikatsiya shakllarini tubdan o'zgartirmoqda.

Pauline Hope Cheong tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ijtimoiy tarmoqlar va sun'iy intellekt texnologiyalarining diniy jamoalar faoliyatidagi kommunikativ xususiyatlari o'rganilgan. Mazkur tadqiqotlarda raqamli muhitda diniy liderlik va virtual diniy hamjamiyatlarning shakllanishi masalalari tahlil qilinadi.

O'zbekistonda sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish bo'yicha davlat dasturlari qabul qilinib, raqamli transformatsiya siyosati izchil amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, mamlakatda diniy bag'rikenglik, konfessiyalararo totuvlik va ma'rifiy yondashuv asosida diniy siyosat olib borilmoqda.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda tarixiylik, tizimlilik, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil va ijtimoiy-falsafiy umumlashirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy sun'iy intellekt nazariyalari, raqamli kommunikatsiya konsepsiyalari hamda dinshunoslik va falsafa fanlari tashkil etadi.

Tadqiqot davomida:

- sun'iy intellekt va diniy kommunikatsiya bo'yicha ilmiy maqolalar tahlil qilindi;
 - Google Scholar, Scopus va ResearchGate bazalaridagi ilmiy manbalar o'rganildi;
 - diniy tashkilotlar faoliyatida raqamli texnologiyalar qo'llanilishining xorijiy tajribalari qiyosiy tahlil qilindi;
 - O'zbekiston Respublikasining sun'iy intellekt va vijdon erkinligi bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlari tahlil qilindi.
- Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot muammosini kompleks va tizimli ravishda o'rganish imkonini berdi.

4. TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalari diniy tashkilotlar faoliyatida bir qator muhim funksiyalarni bajarishi mumkin.

Birinchiidan, sun'iy intellekt diniy ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Virtual ta'lim platformalari, avtomatik test tizimlari va interaktiv o'quv modullari orqali diniy bilimlarni keng auditoriyaga yetkazish imkoniyati kengaymoqda. Ayniqsa, pandemiya davrida onlayn diniy ta'lim tizimlari faol rivojlandi.

Ikkinchiidan, chatbot texnologiyalari diniy tashkilotlar va fuqarolar o'rtasidagi kommunikativ aloqalarni kuchaytirmoqda. Ayrim davlatlarda AI-chatbotlar orqali diniy savollarga avtomatik javob berish amaliyoti joriy qilingan. Bu tizimlar foydalanuvchilarga tezkor ma'lumot olish imkoniyatini yaratadi. Uchinchiidan, sun'iy intellekt muqaddas matnlarni semantik tahlil qilish va avtomatik tarjima qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Qur'on, Injil va boshqa diniy manbalarni raqamlashtirish va ma'lumot bazalarini yaratish ilmiy tadqiqotlar samaradorligini oshirmoqda.

To'rtinchiidan, sun'iy intellekt diniy ekstremizm va radikalizmga qarshi ma'rifiy kurashda samarali vosita bo'lishi mumkin. Algoritmik monitoring tizimlari orqali

internetdagi zararli diniy kontentlarni aniqlash va tahlil qilish imkoniyati mavjud. Biroq tadqiqot davomida sun'iy intellekt texnologiyalarining ayrim salbiy jihatlari ham aniqlandi. Jumladan:

- diniy qadriyatlarining noto'g'ri talqin qilinishi;
- algoritmik tarafkashlik;
- ma'lumotlar xavfsizligi;
- virtual diniy manipulyatsiya;
- inson omilining kamayishi.

Sun'iy intellektning diniy sohada qo'llanilishi insoniy axloq va ma'naviyat masalalarini qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda. Diniy qarorlar yoki fatvolarni to'liq avtomatlashtirish ma'naviy va etik jihatdan murakkab masala hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalaridan diniy-ma'rifiy sohada foydalanish yoshlarning diniy savodxonligini oshirish, radikal g'oyalarga qarshi ma'rifiy immunitetni shakllantirish hamda diniy bag'rikenglikni mustahkamlashda muhim vosita bo'lishi mumkin.

5. XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt texnologiyalari diniy tashkilotlar faoliyatining transformatsiyalashuviga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Zamonaviy raqamli texnologiyalar diniy kommunikatsiya, ma'rifiy targ'ibot va diniy ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Shu bilan birga, sun'iy intellektning diniy sohada qo'llanilishi axloqiy, falsafiy va huquqiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Shu sababli texnologiyalardan foydalanishda diniy qadriyatlar, ma'naviy me'yorlar va axborot xavfsizligi talablariga qat'iy amal qilish zarur.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Diniy tashkilotlar faoliyatida sun'iy intellektidan foydalanishning milliy konsepsiyasini ishlab chiqish;
2. Diniy chatbotlar va avtomatik maslahat tizimlarini ekspert nazorati ostida joriy etish;

3. Muqaddas matnlarni raqamlashtirish va ilmiy elektron bazalarni kengaytirish;
4. Yoshlar o'rtasida diniy va raqamli savodxonlikni rivojlantirish;
5. Sun'iy intellektning diniy sohada qo'llanilishiga oid etik kodeks ishlab chiqish;
6. Diniy ekstremizmga qarshi AI-monitoring tizimlarini rivojlantirish.

Taylor C. A Secular Age. – Cambridge: Harvard University Press, 2007.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – 4th ed. – New Jersey: Pearson Education, 2021.
- Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. – Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Harari Y.N. Homo Deus: A Brief History of Tomorrow. – London: Harvill Secker, 2016.
- Tegmark M. Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. – New York: Knopf, 2017.
- Kurzweil R. The Age of Spiritual Machines. – New York: Penguin Books, 2000.
- Campbell H.A. Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media Worlds. – London: Routledge, 2013.
- Cheong P.H., Fischer-Nielsen P., Gelfgren S., Ess C. Digital Religion, Social Media and Culture. – New York: Peter Lang Publishing, 2012.
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. – PQ-4996-son, 2021.
- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
- "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – O'RQ-699-son, 2021.
- Habermas J. Between Naturalism and Religion. – Cambridge: Polity Press, 2008.